

ARAP ŞİİRİNDE İLİM

Abdussamed YEŞİLDAĞ¹

Öz

Günümüzde varlığını sürdüren ve kendisinden söz ettiren pek çok medeniyet vardır. Bu medeniyetler bir kültür veya ilim ekseninde etrafında var olmuştur. Tarihe yön veren kişilerin ilme karşı takındıkları tavırlar, ileriki dönemlerde medeniyet ve kültürün gelişimi üzerinde önemli etkiler bırakmıştır.

İslam medeniyetinin oluşumunda ilk emir olan "oku!" vardır. Onu Hz. Peygamberin ilim öğrenilmesi ve öğretilmesi konusundaki tavsiyeli izlemektedir. Bu bağlamda, edebiyatçılar da ilim ile ilgili ayet ve hadisler ışığında eserlerinde ilim, ilim öğrenmek, ilim öğretmek, cahillerden ve cehaletten uzaklaşmak konularını eserlerinde işlemişlerdir.

Bu çalışmada Arap şairlerinin ilim konusunda yazmış oldukları şiirler incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kuran, Hadis, İlim, Arap Edebiyatı, şiir,

Knowledge In Arabic Poetry

Abstract

There are many civilizations that still protecting his own existence and mentioned in themselves in nowadays. These civilization have existed by frame of culture and knowledge. The attitudes of the people who guide history towards knowledge had a remarkable impact on the development of civilization and culture in the future.

There is "read" which is the first commandment in the formation of Islamic civilization. And it follows itself with the Prophet Mohammed's (pbuh) advices on learning and teaching knowledge. In these case, literati have also covered the subjects of knowledge, learning knowledge, teaching knowledge, and moving away from ignorance and illiteracy in their works in under the light of Quran and Hadiths.

In this explorations, poems written by Arab poets on the subject of knowledge will be examined.

Key words: Quran, Hadith, Knowledge, Arabic Literature, Poetry.

---

1 Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık (Arapça), abdussamed@kku.edu.tr

İslam'da İlim

Bilmek, insan için doğal ihtiyaçlardan birisidir. Mutasavvıflar ve İslam Felsefecileri insanın varlık nedenini “*Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım*” (Kur’ân: Zâriyât, 56) ayetine istinaden “Allah’ı bilmek” olarak açıklamaktadırlar. Bu nedenle, insanın bilmeye karşı duyduğu doğal arzunun sebebi Allah’ı bilmesi için yaratmış olmasıdır.

İlim, ilâhî bir sıfat olarak “*Allah’ın gerek duyular âlemine gerekse duyu ötesine ait bütün nesne ve olayları bilmesi*” diye tanımlanabilir. Kur’an’da Allah’ın en yetkin şekliyle bilen bir varlık olduğu âlîm, habîr, şehîd, hâfız, muhsî, vâsî gibi isimlerle ifade edilmiştir. Bu kavramlar çerçevesinde ilim “*zaman ve mekân sınırı olmaksızın küçük büyük, gizli âşikâr her şeyi ve her hadiseyi müşahade etmişçesine hakkıyla bilmek*” (Yavuz, 2000, 22/109) mânasına gelir.

Türkçede “bilgi”, “bilim” ve “bilmek” kelimelerinin karşılığı olarak kullanılan “İlim=علم” kelimesi sözlükte, “*bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek*” (el-İsfehânî, 1991, s. 580) şeklinde tarif edilmektedir. İbnü’l-Cevzî’ye göre, Kur’an’da yer alan ilim kelimesi “*bilmek, anlamak, ayırt etmek, görmek, akıl, izin, kitap, Kur’an, resul, üstün yetenek*” (İbnü’l-Cevzî, 1984, s. 451-453.) gibi mânalara gelmektedir. Aynı kökten türeyen âlim=عالم, âlîm=علیم, allâm=عالم ve allâme=علامة, ma’lûm=معلوم, ma’lûmât=معلومات, muallim=معلم, muteallim=متعلم, muallim=معلم kelimeleri “bilgi” anlamıyla doğru orantılı olarak kullanılmaktadır.

“*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan yaratmıştır. Oku! Kalemle yazmayı öğreten, böylece insana bilmediğini bildiren Rabbin sonsuz kerem sahibidir.*” (Kur’ân: Alak, 1-5), diyen Kur’ân-ı Kerim’in ilk ayetleri, insanlığa rehber, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimize inen ilk vahiy, Peygamberimiz (s.a.v)’in şahsında bütün Müslümanları ilim ve hikmet yoluna davet etmektedir.

Öğrenme ve öğretme kabiliyetine sahip olmak, “*Alîm*” olan Cenâb-ı Hakkın insanoğluna sunduğu özel nimetlerden biridir. İlim tahsil etmekten daha değerli bir çaba ve bilgin olmaktan daha şerefli bir makam yoktur. Kur’ân-ı Kerim’de yaklaşık 750 yerde ilim kökünden türeyen kelimeler geçmekte (Kutluer, 2000, 22/109) ve “*Bilenle bilmeyenin bir olmayacağı*” (Kur’ân: Zümer, 9) açıkça dile getiren ayet, bizlere ilim erbabının her zaman üstün olduğuna işaret etmektedir. Hz. Peygamber, bizleri şöyle uyarmaktadır: “*Ya öğreten ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da ilmi destekleyen ol. Beşincisi olma, helâk olursun!*” (ed-Dârimî, 1986, 1/91; el-Beyhakî, 1984, s. 269). İlim tahsilinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ilmin faydalı olup olmamasıdır. Allah Rasülü “*Faydalı ilim isteyin, fayda vermeyen ilimden Allah’a sığınırım.*” (İbn Mâce, tsz, 1/92) diyerek faydasız ilimden Allah’a sığınmıştır.

İlmin anlamı, önemi ve işlevi hem ayetlerle hem de hadislerle vurgulanmıştır. Her şeyden önce İslâm ümmetinin benimsediği değerler sisteminin devamlılığı ilme bağlı olduğu için Hz. Peygamber ilmi yüceltmiş ve teşvik etmiş, hatta ilmin

nâfile ibadetten daha üstün olduğunu (et-Taberânî, 1983, 11/38; el-Kurtubî, 1994, 1/112) söylemiştir. Bu hadisler, bilginin daha yüksek seviyelere taşınmasının gerekliliğine en güzel vurgudur. Zira bilginin ve bilginlerin sayılarının azalması ya da bunların yok olması toplum için son derece kötü sonuçlar doğuracağı kesindir.

Hem Câhiliye döneminde hem de İslâm'ın ilk yıllarında okuryazarların sayısı parmakla gösterilebilecek kadar azdı. Ancak, Arabistan'ın güneyinde ed-Devâsir vadisindeki Fav harabelerindeki arkeolojik kazılardan elde edilen maden, tekstil, çini, tahta, cam malzemeler ve kitabeler Araplarda medeniyet ve kültürün varlığına işaret etmekteydi (Sezgin, 2017, s. 41). Hz. Peygamberin, Bedir savaşında esir düşen okuma yazma bilen müşriklere, Müslümanlardan en az on kişiye okuma yazma öğretmenin hürriyetine kavuşacağını söylemesi ile okuma yazma bilenlerin sayısı artmaya başladı. İslam dünyasında, Akdeniz havzasının fethedilmesi, farklı kültürler ile iletişime geçilmesi ve İslâm'ın ilk yüz yılında Yunancadan, Süryaniceden ve Pehleviceden tercüme ile bu kültürlerin İslam Dünyasına aktarılması ile "alma evresi", ikinci yüzyılın ilk yarısında "özümseme evresi" ve ikinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren de "yaratma evresi" yaşanmış oldu (Sezgin, 2017, s. 15, 16). Yaratma evresinde Müslüman bilim adamları hemen her alanda ciltler dolusu eserler vermeye başlamışlardır (Demirayak, 2016; Sezgin, 2017, s. 20).

Böylece, Müslümanlar, ayet ve hadislerden aldıkları düsturla yaşadıkları coğrafyalarda ilmin öncüsü olmuşlardır. Sadece tefsir, hadis, fıkıh, kelim gibi dini ilimlerde değil aynı zamanda fizik, astronomi, tıp, cebir, kimya ve hendese gibi pek çok akli ilim alanlarında çığır açan adımlar atmışlardır. İman ettikleri dinin sarsılmaz ilkeleri ile yaşadıkları kâinatın muhteşem kuralları arasında dâhice bağ kurmuşlardır. Fizikle metafiziği, bilgiyle hikmeti buluşturarak insanı her iki dünyada da huzura sevk edecek bir yolun takipçileri olmuşlardır. Asırlara damga vuran nice şaheserler kaleme almışlar, ürettikleri bilgi ve yaptıkları icatlarla hem kendi çağlarını hem de sonraki yüzyılları aydınlatmışlardır.

Müslümanların Ortaçağ boyunca meydana getirdiği bilim mirasının Latince başta olmak üzere batı dillerine çevrilerek Batı'ya aktarılmasıyla Avrupa kıtasında yepyeni bir ilim ve eğitim anlayışının doğmasında önemli rol oynaması İslâm medeniyetinin Ortaçağ insanlık birikiminin şartlarında parlak bir bilim geleneğine sahip olduğunun en büyük kanıtıdır.

Bilgi, insanlık tarihi kadar eskidir. Diğer bir tabirle, ilim, insan var olduğundan beri hep var olmuştur. İlk Çağda bilgi tam olarak ne olduğu bilinmeyen bir nesne halinde sorgulanmaya başlanmış ve Platon ile Aristoteles'in çalışmalarının büyük bir çoğunluğu bilginin ne olduğu, bilginin kaynağı ve bilginin varlığı konuları üzerinde toplanmıştı. Bu konuda, Platon, bu dünyada bildiğimiz ve gördüğümüz her şeyin aslında başka bir dünyadan yansıma olduğunu söylemiştir (Palo, 2013, s. 76). İlim ve hikmet kavramları için "varlığı tüm hakikati ile hissetmek" (el-Kindî, 1950, s.169), olduğu yönünde tanımlamalar yapılmış ve ilmin, bir

nesnenin sebebini bilmek olduğu, sebepleri bilmeksizin bilginin tam anlamıyla gerçekleşmeyeceği (İbn Rüşd, 1964, s.522-523), bilginin “*düşüncenin gerçeğe tam uygun olması ve bir şeyin mahiyetinin idrak edilmesi*” (el-Cürcânî, 1983, s. 155-156) gerektiği vurgulanmıştır. Sadru'l-İslam Döneminde “*İslâm dini hakkındaki bilgiler*” anlamında kullanılan “*ilim*” terimi Abbasiler Döneminde yeniden anlamlandırılmış, bu ilmî disiplinlerin geliştirilip sistemli bir hale getirilmesi ile “*bilimler, belli bir alana ait sistemli bilgi birikimini ifade eden ilmî disiplinler*” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

İlimlere ait alan ve sınırlar, aralarındaki hiyerarşik düzen, düşünürlerin bilim felsefesinde benimsemiş oldukları kriterlere dayanmaktadır. Benimsenen kriterler ve konunun ayrı perspektiften incelenmesi, söz konusu ilmin tasnif bakımından yerini belirlemektedir. (Akpınar, 2005, s. 191)

İlim iki temel bölüme ayrılır: *Şer'î İlimler* ve *Akli ilimler*. *Şer'î İlimler*, Kuran ve Hadis ekseninde olan tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuftan oluşan dini ilimlerdir. *Aklî İlimler* ise Astronomi, fizik, kimya, matematik vb. ilimlerdir. Müslümanlar, Fetihlerle kültürel coğrafyanın genişlemesi, İslâm dünyasında fikrî hareketliliğin artması ve nihayet h.II. (m.VIII.) yüzyılda başlayan tercüme faaliyetleri sayesinde Grek, Helenistik, İran ve Hint kültür havzalarının ilmî birikimlerinde olan Hint matematik ve astronomisinin temel eseri Siddhantalar'ı, Fars dünyasının ahlâk ve siyasete dair başlıca klasiklerini, Hipokrat ve Câlînûs'a ait tıp külliyatını, Gerasalı Nickomakos'un aritmetiğe, Öklid'in geometriye, Batlamyus'un astronomi, coğrafya ve matematiğe dair eserlerini, Archimedes ve Heron'un mekanikle ilgili çalışmalarını, Eflâtun'un bazı diyaloglarını ve Aristo'nun Politika dışındaki eserlerini okuyup öğrenmişlerdir.

Esasen İslâm dünyasında, özellikle ilk yüzyıllarda dinî ve akli ilimlerde gözlenen hızlı gelişmeler, Kur'an ve Sünnet'te cehâletin yerilmesine ve bilgi donanımına verilen büyük önemin sonucudur. İslâm bilginleri cehâletin kötülüğü ve ilmin değeri üzerinde ısrarla durmuşlar, başta hadis kitapları olmak üzere ahlâk, edeb, eğitim ve öğretime dair kitaplar ve diğer pek çok kaynaklarda cehâletin kötülük ve zararları, sebepleri ve çareleri, cahillerin yanlıgıları, ilimler ve âlimler karşısındaki olumsuz tavırları, ilmin önemi, eğitim ve öğretimin şartları ve kuraları gibi konular işlenmiştir.

İslam dünyasında, ilim, ilim öğrenme ve öğretme, ilmin faziletleri gibi ilim ile bağlantılı pek çok konu hakkında müstakil eserler olduğu gibi pek çok kitapta “*ilim*” başlığı altında birer bölüm de görebilmekteyiz. Burhaneddin ez-Zernûcî “*Ta'limu'l-Mute'allim*” adında ilim ve ilim öğrenme yolları üzerine müstakil bir eser yazmıştır. (ez-Zernûcî, 2014, s.31-138) İbn Haldun, “*Mukaddime*” adlı şaheserinin altıncı bölümünü ilim konusuna ayırmış ve bu bölümde bir kişinin herhangi bir bilgi dalında derinlemesine bilgi sahibi olduğunu iddia edebilmesi için o bilgi dalını yaşamına dâhil etmesi gerektiği ve ilim tahsilinden kastedilenin yal-

nızca bir bilgiyi kavramak veya onu ezberlemek değil onun, bir meleke haline dönüşmesi olduğunu vurgulamıştır (İbn Haldun, 2004 , II/137-155). Ayrıca, alimlerin sayısı çoğalınca, bilim tarihinin ilk eserleri verilmeye başlanmıştır. Bunlar, el-Bağdâdî'nin Bağdat'ta doğan, yaşayan, Bağdat'a uğrayan alimlerin hayatlarını anlattığı *Târihu Bağdâd* ve el-'Adîm'in Halepli alimleri tanıttığı *Târihu Haleb* (Demirayak, 2016, s. 453-576) gibi eserlerdir. Bu eserler, İslam coğrafyasında ilmin ne denli hızla ilerleme kaydettiğinin en büyük ve en önemli kaynaklarıdır.

Arap Şiirinde İlim

İslam'ın ilme ve âlimlere verdiği değer, farklı ifadelerle birçok ayet-i kerimeler, hadis-i şerifler ve önemli şahsiyetlerin sözlerinde önümüze çıkmaktadır. Bunlardan birkaç tanesinin ilim ve ilim öğrenme konusundaki sözlerinden bazılarını sıralamak faydalı olacaktır:

Kimlerin ilim öğreneceği konusunda *"İlim öğrenmek erkek-kadın tüm Müslümanlara farzdır."* (İbn Mâce, tsz, I/81) ; İlim öğrenmenin yaşı konusunda *"Beşikten mezara kadar ilim öğrenin."* (Katib Çelebi, 1941, I/52) Ve *"İlim ve hikmet mü'minin kaybolmuş malı gibidir, nerede bulursa alsın."* (İbn Ebî Şeybe, 1988, VII/244) şeklindeki ilmin ne zaman ve nereden alınması gerektiği konusundaki hadisler; İslam büyüklüklerinin *"İlim rütbesi, rütbelerin en yücesidir."* (ez-Zuheylî, 1997, XVI/292), *"İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, sen kendin bilmez isen, ya nice okumaktır."* (Yunus Emre, 1990, s. 275) ve Peyami Safa'nın *"İlim akla, din imana, sanat hayale dayanır."* (Safa, 2019, s. 39) şeklindeki ilmin dayanağının ne olduğunu vurguladığı sözleri; Dünyaya yön veren diğer kişilerden Aristoteles *"İlim; iyi zamanlarda servet, kötü zamanlarda sığınak ve iyi bir yol göstericidir."* (Küpçük, 2017, s. 130); Bhartrihari'nin *"İlim, bölüşüldükçe artan hazinedir."* (Sarı, 2016, s. 105); Laurence Sterne'in *"İlme karşı duyduğunuz ilgi öyle bir susuzluğa benzer ki, içtikçe daha fazla susarız."* (Şenol, 2013, s. 302) sözleri ilim ile iştiğal etmenin dünyada yapılacak en güzel eylem olduğunun en güzel vurgusudur.

İmam-ı Gazali hazretleri de, *"İnsanın diğer mahlukattan üstünlüğü ilmi iledir, güç ve kuvvetiyle değildir Çünkü deve insandan kuvvetlidir; İrilik bakımından da değildir Çünkü fil insandan çok iridir; Cesaret bakımından da değildir Çünkü aslan insandan cesurdur; Çok yemesiyle de değildir Çünkü mandanın karnı, insanın karnından daha büyüktür. Şu halde ilim çok üstün bir vasıftır"* (İmam Gazalî, 2005, s. 14) diyerek, şekilde insan-hayvan arasındaki üstünlüğü gösterse de aslında insanlar arasında da üstünlüğün yine ilimle olduğunu vurgulamaktadır.

Arap şiirine baktığımızda neredeyse tüm şairlerin ilim, alim, ilmin önemi ve cehaletin kötülenmesi vb. kavramları işlediklerini görebilmekteyiz.

Şair, İlimin her zaman yapıcı ve yüceltici bir etken olduğunu cehaletin de bunun aksine yıkıp yok edici olduğunu şu dizelerle dile getirmiştir (Nâsîf, 1994, s. 6) :

العِلْمُ يَبْنِي بُيُوتًا لَا عِمَادَ لَهَا وَالْجَهْلُ يَفْنِي بُيُوتَ الْعِزِّ وَالكَرَمِ

İlim, diker direksiz evler

Cehalet, yıkar cömertlik ve izzetler.

Ahmet Şevki bir beytinde öğretmenleri, insanlara yol göstermeleri, gerçekleri anlatmalarından dolayı peygambere benzeterek yüceltmıştır (Şevki, 2012, s. 246):

فَمُ لِلْمَعْلَمِ وَقِهِ التَّبَجِيلَا كَادَ الْمَعْلَمُ أَنْ يَكُونَ رَسُولَا
أَعْلَمْتَ أَشْرَفَ أَوْ أَجَلَ مِنَ الَّذِي يَبْنِي وَيُنشِئُ أَنْفُسًا وَعُقُولَا

Ayağa kalk, saygı göster öğretmene,

Peygamber gibidir o,

Var mıdır daha şerefli ve yücesi,

Ruhları ve akılları yeşerten Öğretmenden başka.

Cemil Sıtkı ez-Zehâvî, ilmin milletleri yüceltecek yegane güç olduğunu belirtirken, ilim olduğu sürece kimsenin bu gücü yok edemeyeceğini ve toplumu kötülüklerden koruyacağını vurgulamıştır (Kabiş, 1985, s. 351):

إِذَا مَا قَامَ الْعِلْمُ رَايَةً أُمَّةً فَلَيْسَ لَهَا حَتَّى الْقِيَامَةِ نَاكِسٌ
تَنَامُ بِأَمْنٍ أُمَّةٌ مَلَأَتْ جَفْهَهَا لَهَا الْعِلْمُ إِنْ لَمْ يَسْهَرِ السَّيْفُ حَارِسٌ

Yükseltirse ilim, bayrağını bir Ümmetin,

Kimse indiremez onu kıyamete kadar

Uyur ümmet huzur ve güven içerisinde,

İlim, korur onları silahsız bir şekilde

İlimle uğraşanlar ve ilim meclisleri kurup insanları aydınlatmaya çalışanlar Halil Mutran'ın tabiriyle koca koca abideler dikmektedirler (Mutran, 1948, II/164):

بِالْعِلْمِ يُدْرِكُ أَقْصَى الْمَجْدِ مِنْ أُمَّةٍ وَلَا رُقِيَّ بِغَيْرِ الْعِلْمِ لِلْأُمَّةِ
مَعَاهِدُ الْعِلْمِ مَنْ يَسْخُو فَيَعْمُرُهَا يَبْنِي مَدَارِجَ لِلْمُسْتَقْبَلِ السَّنِينِ
وَوَاضِعٍ حَجْرًا فِي أَسَى مَدْرَسَةٍ أَبْقَى عَلَى قَوْمِهِ مِنْ شَائِدِ الْهَرَمِ

Milletler yükselir ilimle,

İlimsiz yoktur bir ilerleme,

İlim meclisleri kuranlar,

Dayarlar aydınlık yüksek merdivenler geleceğe

bir tuğla koyanlar okula

Abideler dikmiş olur koca koca

İlim öğrenmek meşakkatli bir iştir. Eğlencelerden uzak durma belki gurbette bulunma gibi çeşitli sıkıntıları vardır. Bu sıkıntılara katlanmak insanı bilgi sahibi yaparken sıkıntıları göğüsleyemeyip ilimden uzak kalmak ise insanı cahil bırakmaktadır. Bir ilim deryası olan İmam Şafii hazretleri bu durumu şöyle dile getirmektedir (İmam Şafii, tsz, . 33):

ومن لم يذق مر التعلم ساعة تجرع ذل الجهل طول حياته

Azıcık bile İlimin sıkıntısı çekmeyen

Hayatı boyunca cahilliğe mahkumdur.

Hız. Ali, İlim sahiplerinin aynı zamanda fazilet sahipleri olduğunu ve her zaman insanlara doğru yolu gösterdiklerini vurgulamıştır (Ali b. Ebî Talib, 1988, s. 5):

ما الفضل إلا لأهل العلم إنهم على الهدى لمن استهدى أدلاء

İlim sahipleri faziletlidir,

Doğru yolu isteyeneye yol gösterirler

Abdullah b. Mübarek, ilmin en güzel süs olduğunu, sahibini de şereflendirdiğini şu sözlerle dile getirmiştir (Mübarek, 2011,. s. 127):

العلم زِينٌ وَتَشْرِيفٌ لِصَاحِبِهِ فَاطْلُبْهُ مُدَيْتًا- فَنُونَ الْعِلْمِ وَالْأَدْبَا

İlim bir süstür, şereflendirir sahibini,

Sunulursa sana, iste, ilim ve edebi.

Sâbık el-Berberî, ilmin, hayat olduğu ve gecenin zifiri karanlığını aydınlatan dolunay gibi kör kalpleri aydınlattığını ve kör ile görenin aynı olmadığı gibi bilenle bilmeyenin bir olmadığını belirtmektedir. (el-Musta'sımî, 2015, IV/134)

العلم يجلو العمى عن قلب صاحبه كما يجلي سواد الظلمة القمر
ليس ذو العلم بالتقوى كجاهلها ولا البصير كأعمى ما له بصير
العلم فيه حياة للقلوب كما تحيا البلاد إذا ما مسها المطر

İlim, kalbini açar cahilin,

Ay da gecenin karanlığını.

Denk değildir ilim sahibi takvada, cahile

Ne de gören biri, kör birine.

İlim, kalplere can verir,

Yağmurlar da dokunduğu toprağa.

Bu beyitlerde "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!" (Zümer: 9) ayetine telmih vardır. Hazreti Lokman oğluna "Âlimlerle otur, hikmet sahiplerinin sözlerini dinle.

Allah-ü Teâlâ, bahar yağmuru ile toprağa hayat verdiği gibi, ölü kalpleri hikmet nurları ile diriltir” (İbn Mâlik, 2004, V/1458), şeklindeki öğütündeki gibi yağmur toprağı, ilim de kalpleri diriltir.

İlim sahiplerinde olması gereken hasletlerden birisi de ilmine göre hareket etmektir. Sadi Şirazi'nin “Ne kadar okursan oku, bilgine, yakışır şekilde davranmıyorsan cahilsin” sözü bu konudaki en önemli ikazlardan biridir. Sadi Şirazi ile aynı fikirde olan el-Esfehâni de fikrini şöyle dile getirmektedir (Yakub, 2002, s. 97):

اعْمَلْ بِعِلْمِكَ تَعْلَمَ أَهْلَ الرَّجُلِ لَا يَنْفَعُ الْعِلْمُ إِنْ لَمْ يُحَسَّنْ
وَالْعِلْمُ زِينَةٌ وَتَقْوَى اللَّهِ زِينَتُهُ الْعَمَلُ الْمَتَّقُونَ لَهُمْ فِي عِلْمِهِمْ شُغْلٌ

Bilgine göre davran,
Ganimet bil bunu,
Güzel değilse davranışın,
İlim fayda vermez kimseye.
İlim bir süstür, takva da ilmin süsü.
İlimle uğraşır Muttekiler.

Sâbık el-Berberî de kişinin bilgisine göre hareket etmemesinin kabul edilemez bir hareket olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır (İbn Abdilberr, 1994, s. 699):

إِذَا الْعِلْمُ لَمْ تَعْمَلْ بِهِ كَانَ حُجَّةً عَلَيْكَ وَلَمْ تُعَدِّزْ بِمَا أَنْتَ جَاهِلُهُ

Bilgine göre davranmazsan, ayıptır bu, sana,
Ve özrün kabul görmez bilmediğinle

Sonuç

İlim, insanlık tarihi kadar eski olan bir kavramdır. Tüm medeniyetler, ilerlemelerini değer verdikleri ilme borçludurlar.

İslamın ilk emri “OKU” olmuş ve kendisine tabi olan insanlara önce ilim ile iştigal etmelerini emretmiş ve bilmeden bir şey yapamayacaklarını belirtmiştir. Bu emir ile Hz. Peygamber, okuma yazma bilen esirleri Müslümanlara okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakmıştır. Ayetler, hadisler ve bu hareket neticesinde Müslümanlar ilme değer vermişler, Arap coğrafyasındaki ilimlere diğer milletlerden ilimler katarak ilerleme kaydetmişler ve dünya tarihine yön vermeye başlamışlardır.

Şairler de ilim konusunu şiirlerinde bazan müstakil bir şiir bazan da şiirlerinde bir veya birkaç beyit ile işlemişlerdir. Bu işlemlerde ilim-edep, ilim-şeref, ilim-medeniyet, cehalet-yok oluş vb. ikili kavramlar kullanılmıştır.

Kaynakça

- Akpınar, H., (2005), İlimler Tasnifinde Musikinin Yeri, *İstem*, Yıl:3, Sayı:5, 2005, s. 191 – 201.
- Ali b. Ebî Talib, (1988), *ed-Dîvân*, (Thk: Abdulaziz el-Kerem), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Beyhakî (1984), *el-Medhal İle's-Suneni'l-Kubrâ*, (Thk: Muhammed Ziyâu'r-Rahman el-A'zamî).
Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî.
- el-Cürcânî, (1983), *et-Ta'rîfât*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- ed-Dârimî (1986), *es-Sunen*, I-II, (Thk: Fevâz Ahmed Zemerlî). Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- Demirayak, K. (2016), *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, İstanbul: Cantaş Yayınları.
- İbn Abdilberr, (1994), *Câmi'u Beyâni'l-İlm ve Fadlihi*, Demmâm: Dâr İbni'l-Cevzî.
- İbn Ebî Şeybe, (1988), *el-Musannef*, I-VII, (Thk: Kemal Yusuf el-Hût), Riyat: Mektebetu'r-Ruşţ.
- İbn Haldun, (2004), *el-Mukaddime*, I-II, (Thk: Abdullah Muhammed ed-Derviş), Şam: Dâr Ya'rub.
- İbn Mâce, (tsz), *es-Sünen*, I-II, (Thk: Muhammed Fuad Abdalbaki), Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Mâlik, *el-Muvatta*, I-VIII, (Thk: Muhammed Mustafa el-A'zemi), Abuzabi: Muessesetu Zâyid b. Sultan Âl Nihyân.
- İbn Rüşd, (1964) *Tehâfutu't-Tehâfut*, (Thk: Süleyman Dünya), Beyrut: Dâru'l-Ma'ârif.
- İbnü'l-Cevzî (1984), *Nuzhetu'l-E'yun*, (Thk: Muhammed Abdulkerim Kazım er-Râdî). Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- İmam Gazalî, (2005), *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, Beyrut: Dâru İbni Hazm.
- İmam Şafii, (tsz.), *ed-Dîvân*, (Thk: Muhammed İbrahim Selim), Kahire: Mektebetu İbn Sinâ.
- el-İsfehânî, R. (1991), *el-Müfradât*, (Thk: Safvân Adnân ed-Dâvûdî). Şam: Dâru'l-Kalem.
- Kabiş, A. (1985), *Mecna'u'l-Hikem ve'l-Emsâl fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Suriye: Dâru'r-Reşid.
- Kâtip Çelebi, (1941), I-II, Bağdat: Mektebetu'l-Musenâ.
- el-Kindî, (1950), *er-Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye*, (Thk: Muhammed Abdulhadi Ebû Rîde): Kahire, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî.
- el-Kurtubî (1994), *Câmi'u Beyâni'l-İlm ve Fadlihi*, I-II, (Thk: Ebi'l-Eşbâl ez-Zuheyrî). Riyat: Dâru İbni'l-Cevzî.
- Kutluer, İ. (2000), İlim, *DİA*, 22, 109-114.
- Küpçük, M. (2017), *Bilgelik Ve Hikmet Yolcusuna Özlü Sözler*, İstanbul: Az Kitap.
- el-Musta'simî, M. (2015), *ed-Durru'l-Ferîd ve Beytu'l-Kasîd*, I-XIII, (Thk: Kâmil Selman el-Cubûrî), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Mutran, H. (1948), *ed-Dîvân*, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.
- Mübarek, A.(2011) , *Dîvanu el-İmâmi'l-Mucâhit Abdillâh b. Mubarek*, (Thk: Mucâhit Mustafa Behcet), Riyat: Mecelletu'l-Beyân. s. 127
- Nâsîf, A. (1994), "Çayru Kâfin En Nuline'z-Zalâme'", *Mecelletu'l-Ma'rife*, 1994, Suriye,
- Palo, G (2013), Bilginin Toplumsallaşması ve Sosyal Epistmoloji, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 75-84.
- Safa, P. (2019), *Din İnkılap İrtica: Objektif 4*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Sarı, İ. (2016), *İlimin Işığında İnsan Olmak*, İstanbul: Net Medya Yayıncılık.
- Sezgin, F. (2017), *İslam Bilimler Tarihi Konferansları I*, İstanbul: Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Şenol, R. (2013), *Dünyaya İz Bırakan İnsanlardan Geçmişten Günümüze Özdeyişler Hazinesi*, İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Şevki, A. (2012), *eş-Şevkiyyât*, Kahire: Muessesetu Hindâvi.
- et-Taberânî (1983), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XX, (Thk: Hamdi b. Abdilmecid es-Selefi). Musul: Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Hikem.
- Yakub, M. (2002), *Muntalekât Tâlibi'l-'İlm*, Kahire: el-Mektebetu'l-İslâmiyye.
- Yavuz, Y. (2000), *İlim*, *DİA*, 22, 108-109.
- Yunus Emre, (1990), *Divân*, I-II, (Nşr: Mustafa Tatçı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ez-Zernûcî, B., (2014), *Ta'limu'l-Mute'allim*, (Thk: Salâh Muhammed el-Hancî), Beyrut: Dâr İbn Kesîr.
- ez-Zuheylî, V., (1997), *Tefsîru'l-Munîr fi'l-'Akide ve's-Şerî'a ve'l-Menhec*, Dmaşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir.